

AKADEMIUTTALANDE

Behov av åtgärder för
att stärka den svenska
forskningens inter-
nationella ställning

Färre svenska forskare i internationell toppklass

Sverige har länge varit en kunskapsnation av högsta rang, med många världsledande forsknings- och kunskapsmiljöer. Men någonting har hänt. Vetenskapsrådets bibliometriska studier (The Swedish production of highly cited papers, Vetenskapsrådets lilla rapportserie 5:2012) visar att Sverige under de senaste 20 åren har haft en svagare utveckling av forskning med stort internationellt genomslag än länder som Danmark, Nederländerna och Schweiz. Vetenskapsrådets analys visar också att antalet unga forskare som publicerar artiklar på denna höga nivå är klart lägre i Sverige än i dessa jämförelseländer. Skillnaden kan inte förklaras med andelen publikationer som aldrig citeras, olika balans mellan ämnesområden med olika publiceringstraditioner, olika grad av internationellt samarbete eller olika grad av självciteringar. Vetenskapsrådets rapport är en larmsignal som måste tas på största allvar. Det är hög tid att kraftfulla åtgärder vidtas för att vända utvecklingen om Sverige ska förbli en forskningsnation i den högsta divisionen.

Vad motverkar forskningens kvalitetsutveckling i Sverige?

Svensk forskning skiljer sig från de mera framstående forskningsnationerna Danmark, Nederländerna och Schweiz på följande punkter:

- Sverige avviker från de mera framgångsrika jämförelseländerna genom att lägga samma vikt vid samverkan med omgivande samhälle och näringsliv som vid utbildning och forskning, vilka är grunduppgifterna för alla universitet världen över. Sådan samverkan är givetvis viktig även i de mera framgångsrika länderna, men det är inte ett primärt mål för deras universitet. Svenska universitet har också ett betydande inslag av sektorsforskning, där relevans ofta sätts före vetenskaplig kvalitet. Det breda uppdrag som svenska universitet har tycks ha inneburit ett allt svagare fokus på banbrytande forskning.
- I Danmark, Nederländerna och Schweiz förfogar universiteten över merparten av de offentliga resurserna för forskning, medan externa finansiärer (offentliga och privata) står för merparten av forskningsfinansieringen i Sverige. Därmed får externa finansiärer med olika mål en starkt styrande effekt på forskningens inriktning. Universitetens egna prioriteringar kommer i bakgrunden och kraft läggs på hur medel ska erhållas snarare än på vilken forskning som ska prioriteras. De resurstillskott som tillkommit efter neddragningen av forskningsresurserna på 1990-talet har framför allt gått till stora miljöer, nätverk och strategiska områden, medan stödet till den fria forskningen fått allt mindre utrymme. Jämförelseländerna har också gjort betydande strategiska satsningar, men inte på bekostnad av de individuella stöden.

- De mera framgångsrika universiteterna i jämförelseländerna har utvecklat system för en rigorös, egen kvalitetskontroll som underlag för fördelning av resurser. Svenska universitet förlitar sig i stället främst på de bedömningar som görs av externa finansörer. Ofta fördelas fakultetsresurserna i relation till förmågan att dra in externa forskningsbidrag snarare än på en självständig bedömning av vetenskaplig kvalitet. I takt med att universitetens egna resurser urholkats, så har också universitetsledningarna förändrats mot att administrera en mängd olika verksamheter snarare än att utöva ett tydligt akademiskt ledarskap som syftar till vetenskaplig förnyelse. Som kontrast betonar de mera framgångsrika universiteterna i jämförelseländerna just akademiska ledarskapets uppgift att på forskningens område skapa och underhålla miljöer för banbrytande forskning.
- En särskilt alarmerande brist i det svenska forskningssystemet är avsaknaden av tydliga karriärvägar och bra villkor för unga forskare. I dag är de flesta av dem för sin karriär helt beroende av olika externa finansörer. Beroendet sprider sig även bland mera seniora forskare med fakultetstjänster. Särskilt Schweiz och Nederländerna utmärker sig genom att ha väl utformade karriärsystem med meriteringstjänster för unga forskare ("tenure-track"), som dessutom erhåller god basfinansiering för sin forskning. Till skillnad från svenska universitet avstår också de mera framstående universiteterna i jämförelseländerna helt från att inrätta fakultetstjänster på externa medel.

Trots att Sverige utmärker sig genom förhållandevis generösa budgetvillkor för forskning, så presterar inte de svenska universiteterna på samma nivå som universiteterna i jämförelseländerna. Det beror på en rad faktorer av systemkaraktär: policybeslut på nationell nivå, finansieringssystemens utveckling och universitetsledningar som inte med tillräcklig kraft prioriterar högsta internationella vetenskapliga kvalitet.

Förslag till åtgärder för att stärka kvaliteten i svensk forskning

Danmark, Nederländerna och Schweiz visar att vetenskaplig kvalitet främjas genom en stabil och långsiktig nationell policy för forskningsfinansiering och ett akademiskt ledarskap som målmedvetet prioriterar vetenskaplig excellens. Det är särskilt viktigt att finansieringen tillgodoser inte bara strategiska behov utan att den primärt stödjer fri forskning byggd på djärva, nyskapande idéer. Framgångsrika universitet tar ett särskilt ansvar för rekrytering med högt ställda krav på kvalitet och tillhandahåller bra karriärvillkor för unga forskare. Vi efterlyser ett åtgärdsprogram i sex punkter för att stärka kvaliteten i svensk forskning:

- Låt forskningspolitiska beslut och avtalsmässiga regleringar för universiteterna styras av målet att höja kvaliteten på svensk forskning. Det är Akademiens uppfattning att det allt bredare uppdrag som successivt ålagts universiteterna har skett utan tillräcklig hänsyn till de kriterier som främjar forskning av hög internationell kvalitet.

- Stärk den långsiktiga finansieringen av forskare med nya, djärva idéer, vilket möjliggör fri, utmanande forskning med stor förnyelsepotential. Därmed skapas en bättre balans till dagens strategiska satsningar motiverade av olika behov.
- Prioritera ett akademiskt ledarskap med hög akademisk legitimitet och djärva visioner vid val av ledare på olika nivåer inom universitetet (rektor, dekan, institutionschef). Ett framgångsrikt akademiskt ledarskap för forskning tar ansvar för den vetenskapliga förnyelsen genom att tillhandahålla en ändamåls-enlig organisation, genom att skapa kreativa miljöer byggda på medveten rekrytering och goda karriärmöjligheter, samt genom att prioritera resurser för de främsta forskningsmiljöerna.
- Universitet med högt ställda kvalitetsmål inom forskningen bör successivt återinföra ett system med fakultetstjänster för professorer och lektorer med full lön och med basfinansiering som möjliggör riskfylld, långsiktig forskning inom de områden där universitetet vill vara forskningsledande. Dagens utveckling mot allt fler forskare som för sitt uppehälle är beroende av extern finansiering motverkar den långsiktighet och de möjligheter till risktagande som framgångsrik forskning förutsätter. På sikt bör finansieringen av fakultetstjänster med externa medel upphöra.
- Stärk karriärmöjligheterna för unga forskare genom att införa ett lättöverskådligt karriärsystem med meriteringstjänster för unga forskare ("tenure-track") med en forskningsfinansiering på en för ämnet relevant nivå.
- Rekrytera med internationell öppenhet till fakultetstjänster oavsett nivå. För att nå framgång är det angeläget att de villkor som erbjuds är internationellt konkurrenskraftiga. Läggt vikt vid att genom rekrytering skapa miljöer med kompetenser som vetenskapligt kompletterar varandra. Läggt också vikt vid rörlighet för att främja vetenskaplig förnyelse.

Våra förslag kan inte genomföras i en handvändning. De innebär ett djupgående systemskifte som det är tveksamt om universiteten klarar av på egen hand. Autonomireformen gör det dock möjligt för universiteten, att själva och inom ramen för tillgängliga resurser, påbörja ett förändringsarbete i den riktning som föreslås. Regeringen bör vara beredd att ge riktade ekonomiska stöd till förändringsarbetet. Vi vill dock särskilt understryka att ett villkor för att det ska vara meningsfullt att över tiden successivt öka kvoten egenfinansiering/extern finansiering är en kraftfull förstärkning av universitets kvalitetshöjande åtgärder när det gäller organisation, fördelning av resurser, rekrytering och karriärsystem, allt i syfte att öka den vetenskapliga förnyelsen. Det är angeläget att de förstärkningar till universiteten som görs i den senaste forskningspropositionen riktas mot att påbörja förändringar i den riktning som vi föreslår. Internationella erfarenheter visar att en reformering av universitetens forskning enligt de nämnda principerna kan få ett universitet att under en 10-årsperiod göra betydande framsteg och till och med nå en internationell topposition.

Detta akademiuttalande bygger på akademirapporten "Fostering breakthrough research: A comparative study", författad av Gunnar Öquist och Mats Benner, publicerad i december 2012. Studien finansierades av Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse.

Rapporten finns för nedladdning på <http://kva.se>